

14. Cihan Aktaş'ın Hikâyelerinde Kimlik İnşası: Çocuk(luk) ve Çocuk Eğitimi¹

Elif TANRIVERDİ² & Funda BULUT³

APA: Tanrıverdi, E. & Bulut, F. (2025). Cihan Aktaş'ın Hikâyelerinde Kimlik İnşası: Çocuk(luk) ve Çocuk Eğitimi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (49), 262-282. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.17860084>

Öz

Bu çalışma, Aktaş'ın hikâyelerinde çocuk eğitimi ve çocukluk deneyiminin kimlik oluşumu üzerindeki etkilerini incelemektedir. Hikâyelerde çocukluk aile habitusu, toplumsal değerler, cinsiyet rolleri ve ekonomik koşullar tarafından şekillenen kırılan bir dönem olarak ele alınır ve çocuklukta yaşanan ihmal, sevgi eksikliği ve toplumsal baskıların benlik oluşumu üzerindeki etkisi gösterilmeye çalışılır. Hikâyelerinde cinsiyet rolleri, kuşak çatışması ve ebeveyn otoritesini iç içe işleyen Aktaş, çoğunlukla çocuk karakterler aracılığıyla aile, eğitim ve çocukluk deneyimlerinin sonraki kuşakların kimlik dünyasında bıraktığı duygusal izleri anlatır. Mead'in benlik kuramı ile Bourdieu'nün habitus kavramı, çocuk karakterlerin iç dünyasındaki çatışmalarını ve toplumun beklentilerini anlamada temel bir çerçeve sunar. Mead'in benlik kuramı, çocuğun aile ve toplumdan aldığı tepki ve yönlendirmelerle kendini konumlandırma şeklini açıklarken; Bourdieu'nün habitus kavramı da çocuğun dünyayı algılama biçimini belirleyen kültürel kodların kuşaklar arası aktarım yollarını ortaya koyar. Aktaş'ın hikâyelerinde yoksulluk, göç, erken yaşta çalışma, eğitim hakkının ertelenmesi ve toplumsal cinsiyete dayalı kısıtlamalar; çocukluğu yaralayan ve kimlik inşasındaki travmatik yapıyı oluşturan temalar arasındadır. Toplumsal yapıların cinsiyet, sınıf ve kültürel beklentiler yoluyla birey üzerinde kurduğu görünmez baskılar, Aktaş'ın estetik ve eleştirel anlatımla dile getirilir. Aktaş'ın çocuk karakterleri, aile içi baskılar ile özgürleşme arzusu arasında sıkışmış; toplumsal beklentilerin oluşturduğu "toplumsal ben" ile kendi eğilimlerini temsil eden "özne ben" arasında kalan bireyler olarak anlatılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hikâye, Cihan Aktaş, aile-eğitim, çocuk terbiyesi, çocukluk

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu çalışma, TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında desteklenmiştir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin /iThenticate Oran: %9

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 28.10.2025-**Kabul Tarihi:** 08.12.2025-**Yayın Tarihi:** 09.12.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.17860084>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Lisans Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü / Undergraduate Student, Kastamonu University, Faculty of Education, Department of Turkish Language and Social Sciences Education (Kastamonu, Türkiye), **eposta:** elif34vsf@gmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0006-8490-7663> **ROR ID:** <https://ror.org/015sctv35> **ISNI:** 0000 0004 0399 5533 **Crossref Funder ID:** 501100008004

³ Doç. Dr. Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü / Undergraduate Student, Kastamonu University, Faculty of Education, Department of Turkish Language and Social Sciences Education (Kastamonu, Türkiye), **eposta:** fbulut@kastamonu.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-7101-3496> **ROR ID:** <https://ror.org/015sctv35> **ISNI:** 0000 0004 0399 5533 **Crossref Funder ID:** 501100008004

Identity Construction in the Stories of Cihan Aktaş: Childhood and Child Education⁴

Abstract

This study examines the impact of child education and childhood experiences on identity formation in Aktaş's stories. In these stories, childhood is presented as a fragile period shaped by family habitus, social values, gender roles, and economic conditions. The effects of neglect, lack of affection, and social pressures experienced during childhood on the formation of self are explored. Aktaş intricately weaves gender roles, generational conflict, and parental authority into his narratives, often depicting the emotional traces left by family, education, and childhood experiences on the identity of subsequent generations through child characters. Mead's theory of self and Bourdieu's concept of habitus provide a fundamental framework for understanding the internal conflicts of child characters and the expectations of society. While Mead's theory explains how the child positions themselves through the reactions and guidance received from family and society, Bourdieu's habitus concept reveals the intergenerational transmission of cultural codes that shape the child's perception of the world. Themes such as poverty, migration, child labor, the postponement of the right to education, and gender-based restrictions are among those that wound childhood and situate identity construction on a traumatic ground in Aktaş's stories. The invisible pressures exerted by social structures through gender, class, and cultural expectations are expressed by Aktaş with aesthetic and critical narration. Aktaş's child characters are depicted as individuals caught between familial pressures and the desire for liberation, trapped between the "social self" imposed by societal expectations and the "subjective self" representing their own inclinations.

Keywords: Short story, Cihan Aktaş, family-education, child upbringing, childhood

⁴

Statement (Thesis / Paper): It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This study was supported by the TÜBİTAK 2209-A University Student Research Projects Support Program.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography

Similarity Report: Received – Turnitin / iThenticate Rate: %9

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 28.10.2025-**Acceptance Date:** 08.12.2025-**Publication Date:** 09.12.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.17860084>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

1. Giriş

“Edebiyat, benim için söylenmesi gereken söze doğru bir yolculuk...”

C. Aktaş

Bireyin kimlik inşasında etkili olan pek çok faktör bulunmakla beraber, çocukluk ve gençlik dönemleri çocuğun kimliğini belirleyici iki temeldir. Çocukluktan itibaren başlayan sosyalleşme sürecinde birey, doğduğu toplumun normlarını içselleştirir ve temel benlik yapısını kurar; gençlikte ise bu yapıya yöneltlen sorgulamalarla “özdeşleşme, özerklik ve toplumsal aidiyet” arasında bir kimlik arayışına girer. Bireyin çocukluk döneminde başlayan kimlik inşası, varoluşun gerçekleşmesi açısından önemli bir eşiiktir. Bu dönemde çocuk, çevresini sorgulamadan benimser; “başkalarının gözünden kendini görme” becerisi kazanarak benliğini kurar. Mead’ın (2017: 173- 176) “ben” ve “beni” arasında tanımladığı etkileşim döngüsü, çocuğun toplumsal geri bildirimler aracılığıyla kendini nasıl algıladığını belirler. Benlik kuramında bireyin benlik gelişimi açıklanırken toplumsal çevrenin birey üzerindeki yönlendirici etkisi açıklanır. Din, gelenek, yasalar ve yerleşik normlarla sınırları çizilmiş bir toplumsal düzen, “beni”yi biçimlendirir. “Beni” bireyin toplumdan öğrendiği tutum ve beklentileri temsil ederken “ben”, kişinin bu hazır kalıplara yönelik özgün tepkilerini, toplumsal etkileşimdeki öznel yönelimlerinin karşılığıdır. Mead’ın “ben” ile “beni” arasında yaptığı bu ayrım, sosyal benliğin toplumsal yapı ve bireyin kendine has tepkileri tarafından çift yönlü ve sürekli yenilenen bir süreç olduğunu gösterir. Toplumdaki yeniliklerin çıkış noktası bireyin “ben”idir ve insanı harekete geçiren temel değerler de burada oluşur:

“Kendiliğin içinde ben, beni/bana ile bana çatışır. Beni/bana bireyin genelleştirilmiş ötekiyi kabullenmesi ve algılanmasını ifade eder. Ben’in aksine, insanlar beni/ bana’nın bilincindedir; topluluğun onlardan ne istediğini iyi bilirler. Hepimizde hatırı sayılır bir beni/bana mevcuttur fakat konformistler beni/ bana tarafından yönetilir. Beni/ bana vasıtasıyla toplum bizi kontrol eder. Beni/ bana insanların sosyal dünyada rahatça var olmasını sağlarken ben toplumun değişmesine olanak verir” (Ritzer ve Stepnisky , 2015: 55).

Benlik kuramında geleneksel toplumlarda daha çok “bana/ beni” belirleyiciyken modern toplumlarda ise bireysel yaratıcılığı temsil eden “ben” öne çıkar. (Mead, 2017). Kişisel ve toplumsal yönüyle kimliğin anlamamıza yardımcı olan benlik, doğuştan itibaren aileden başlayarak çevrenin etkisiyle bireyin zihin dünyasında etkileşimlerle şekillenir. Bireyin kendini tanıma, tanımlama ve toplumda bir yer edinme sürecinin genel adı olan kimlik inşası çocukluk döneminde başlar. Erik Erikson’un psikososyal gelişim kuramına göre çocukluk, bireyin sosyal çevresiyle kurduğu ilk etkileşimler aracılığıyla güven, özerklik ve girişimcilik gibi değerleri kazandığı ve bu deneyimlerin kimliğin şekillenmesinde temel rol oynadığı kritik bir evredir. Çocuk, bu süreçte kültürel ve toplumsal kodları da içselleştirir; bu durum onun ileriki yaşantısında benlik duygusunu, aidiyetini ve farklılık algısını şekillendirir (Anık, 2012: 31). Benzer şekilde Peter Berger ve Thomas Luckmann’ın gündelik hayatın inşasına dair kuramlarında ortaya koydukları “içselleştirme” kavramı da kimlik inşasında çocukluk döneminin belirleyici olduğunu gösterir. Berger ve Luckmann’a göre birey, birinci sosyalleşme evresinde yani çocuklukta kültürel değerleri, normları ve rolleri benimser; bu da kimliğin en temel ve kalıcı katmanını oluşturur. Çocuk anlamlı ötekiler (anne, baba, öğretmen gibi) aracılığıyla ahlak çerçevesini ve değer sistemini de öğrenir (Metin, 2011: 75-82). Toplumsal kimlik kuramıyla tanınan Henri Tajfel ise bireyin kimliğinin kişisel ve de toplumsal boyutlardan oluştuğunu savunur. Çocuklukta edinilen aidiyet duygusu, bireyin kendini bir grubun parçası olarak konumlandırmasını sağlar. Bu durum, çocuğun kimliğini “ötekine” karşı tanımlaması, dolayısıyla benlik ve öteki arasındaki sınırları belirlemesiyle gerçekleşir. Wallon’un “ben” ile “öteki” arasındaki karşıtlıktan doğan benlik bilinci kuramı da bu süreci destekler. Çocuk, çevresindekilerle etkileşimleri sayesinde kendi sınırlarını çizer ve kendilik algısını inşa eder (Tajfel,

1982; Karaca, 2011: 6). Kimlik çocuklukta temellenen, çevresel ilişkiler ve başkalarının beklentileriyle biçimlenen, yaşam boyu süreklilik ve değişim içinde gelişen bir yapıdır. Çocuklukla başlayan toplumsallaşma, bireyin çevresini sorgulamadan özümlediği bir adaptasyon biçimidir; doğduğu ortamı seçmeden kabul eden kişi, toplumsal kimliğini bu değiştirilemez dünya içinde biçimlendirir (Berger-Luckmann, 2008: 191-197). Bu nedenle de bireyin kimliğinin temellerinin atıldığı, sosyal çevreyle ilk etkileşimlerin yaşandığı ve değerlerin içselleştirildiği kritik bir evre olması açısından çocukluk dönemi çok önemlidir. Bu dönemde özellikle belirleyici olan ailenin rehberliğidir; çünkü aile eğitimi, bireyin kimliğini şekillendiren en erken ve en etkili aşamaların başında gelir.

Ailenin ve eğitimin çizdiği kültürel çerçeve çocuğun, benliğini oluşturmada ve toplum içindeki konumunu anlamlandırmasında belirleyici bir rol üstlenir. Bireyin kişilik ve değer dünyasının şekillendiren aile, çocukluk döneminde aidiyet hissinin oluşturulmasında güven duygusunun kazanılmasında ve duygusal dayanıklılık geliştirilmesinde etkilidir. Özellikle de aile içindeki sıcak ve doğrudan ilişkiler, bireyin ruhsal gelişimini destekleyen yapıcı bir ortam sağlar (Şener, 2013: 31). Bourdieu'nun habitus kavramında da vurguladığı gibi aile, insanın çevresine verdiği tepkilerin kökeni ve süreklilik gösteren davranış kalıplarının yönlendiricisidir. İnsan davranışlarını yönlendiren habitus, insanın çevresi ve toplumun genel kuralları aracılığıyla kazanılan eğilimlerin bütünüdür ve genellikle kendiliğinden doğal bir şekilde ortaya çıkar (Bourdieu, 2018: 157-163). İnsanın tutum ve davranışlarına yön veren kişisel davranış örüntüleri olarak tanımlanabilen habituslar, çocuğun dünya görüşünü tayin ederek kimliğini şekillendirir. “Aile ortamının oluşturduğu kodlardan gelen doğal kısıtlamalar ile insanın karakteristik yönelimleri arasındaki etkileşim”le (Bourdieu, 2016: 196) biçimlenen habitus, eğitimden çalışma hayatına ekonomik alışkanlıklardan ikili ilişkilerdeki rollere kadar çok geniş bir alanda bireyin düşünce ve eylemlerinin dayanak noktasıdır. Özüm senerek eyleme dönüştürülen çocukluktan yetişkinliğe uzanan bu yerleşik kalıplar, bir nevi çocuğun dünyayı nasıl göreceğini belirleyen bir algı ve anlam şeması oluşturur. Çocuğun eğitim alanındaki ilgisini ve hedeflerini belirleyen bir merceğe işlevi gören aile ortamında teşekkül eden habitus, çocuğu bireye dönüştürürken maddi-manevi sermaye türlerinin edinilmesine ve aktarılmasına bir zemin hazırlar. Çocuğun eğitimle kurduğu ilk ilişki aile habitusu tarafından belirlenmiş, bilgiye ve öğrenmeye yüklediği anlamda bu çerçevede şekillenmiştir. Bourdieu'nün temellendirdiği gibi aile en başta çocuğa sunduğu düşünce sistemi, kültürel alt yapısıyla çocuğun kapasitesini ve eğitim sürecindeki etkinliğini yapılandırır. Çocuğun eğitiminde görünmez bir etkiyle eşlik eden aile, habitus aktarımıyla çocuğun eğitim sistemini ya “alışık bir yapı” ya da “yabancı bir düzen” olarak algılamasını sağlar (Archer vd. et al., 2012; Bourdieu ve Passeron, 2014: 107). Söz konusu eğitim olduğunda çocuk ailede edinmiş olduğu habituslarla kendi potansiyelini keşfeder. Aile içindeki yönlendirmelerle sezgisel olarak çocuk neleri yapacağını ya da nelerde zorlanacağını tahmin ederek kendi potansiyelini keşfedebilir. Bourdieu'nün habitusuna kimlik inşası çerçevesinden bakıldığında iki şey dikkat çeker. Birincisi çocuk kendi kimliğini toplumsal koşullar çerçevesinde şekillendirir, ikincisi de aile eğitimiyle şekillenen habitus, ömür boyu sürecek eğitimlerinin arkasında görünmez bir rehberdir. Hikâyelerinde birbirinden farklı meselelere değinen Aktaş, “modernleşme, cinsiyet rolleri, kuşak çatışması ve ebeveyn otoritesi” gibi birçok temayı iç içe geçmiş şekilde işler. Bütün bu farklı temalar çocukluk ve çocuk eğitimi üst başlığı altında birleşir. Yazar çoğunlukla yetişkin kimliğindeki karakterleriyle geçmişe dönük aile-eğitim ve çocukluk ilişkisini ve bu etkileşimin izlerini farklı karakterler ve duygusal karşılıklarıyla ele alır.

Türk edebiyatında feminist teori, modernite eleştirisi ve kent-kimlik ilişkisi eksenindeki yazılarıyla tanınan Cihan Aktaş; kadın meselesi, mimarî, şehircilik, sinema ve siyaset gibi disiplinler arası konulara dair metinleriyle dikkat çekmektedir. Aktaş'ın edebî eserlerinde toplumsal kimlik ve kolektif bellek konularına getirdiği yaklaşım, toplumun geçirdiği değişim süreçlerini inceleyen çalışmaları önemli bir

kaynak oluşturmaktadır. İslamcı kadın yazar kimliğiyle öne çıkan Aktaş, ataerkil düzenin kadın kimliğinde yarattığı etkileri, kadınların yaşam deneyimleri üzerinden ele almıştır. Eserlerinde kadının kamusal temsili, kentleşme ile değişen toplumsal cinsiyet rolleri, aile ile kurduğu ilişki ve kadın emeği gibi konulara odaklanır. Kadın temsillerini toplumsal ve bireysel sınırlar arasında irdeleyen Aktaş, dinî ve kültürel kimliğin kadın bedeni üzerindeki etkilerini de sorgulayarak edebiyat ile toplumsal eleştiri arasında bir bağ kurmuştur. Ailesinin ve yakın çevresinin yönlendirmesiyle daha çocuk yaşta edebiyatla tanışan Aktaş; sabırsız yapısının da etkisiyle okula başlamadan önce harfleri tanıyıp kelimeleri çözmeye başlamıştır (Aktürk, 2020: 30). Edebiyatla iç içe bir ortamda büyüyen ve yazı serüvenine küçük yaşlarda adım atan Aktaş'ın ilk kitabı *Hız. Fatma* 1984'te, yirmi yaşındayken yayımlanır; onu *Hız. Zeynep* (1985) ve *Sömürü Odağında Kadın* (1985) adlı eserleri takip eder. Kendini tanımanın ve hayata anlam vermenin yolunu yazıda bulan Aktaş, çocukluk döneminden itibaren kalemini ruhsal bir keşif aracı olarak görür; bu keşif sürecini, “önümde uzayıp giden hayata dönük keşiflerle kendi biricikliğimi fark ettiren tecrübeleri tarife yardım ediyordu yazmak” sözleriyle açıkça ifade eder (Toruntay, 2019: 225). Bu erken yaşlarda kurduğu edebiyat bağı, çocukluğunda şekillenen gözlem gücünü ve merhamet duygusunu da besleyerek ilerideki hikâyelerinin temelini oluşturur. Çocukluğunu huzurlu ve özgür bir dönem olarak tanımlayan Aktaş, çocukluk döneminin izlerini, hikâyelerinde samimi ve duyarlı bir anlatımla anlatır. Çocukluk yıllarında oyunlara, kitaplara ve hayvanlara duyduğu sevgi, zamanla onun edebî dünyasında toplumsal vicdanı besleyen bir duyarlılığa dönüşmüştür. Özellikle yoksullara ve hayvanlara karşı gösterdiği merhamet, hikâyelerine ahlaki bir duyarlılık ve insani derinlik olarak yansır (Güzel, 2021: 5). Aktaş'ın hikâye kitapları, edebî serüveninin tematik ve biçimsel gelişimini yansıtır niteliktedir. 1991 yılında yayımlanan *Üç İhtilal Çocuğu* ile başlayan bu yolculuk, sırasıyla *Son Büyülü Günler* (1995), *Acı Çekmiş Yüzünde* (1996), *Azizenin Son Günü – Azerbaycan Hikâyeleri* (1997, 2006), *Suya Düşen Dantel* (1999), *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat* (2001), *Halama Benzediğim İçin* (2003), *Duvarsız Odalar* (2005), *Kusursuz Piknik* (2009), *Ayak İzlerinde Uğultu* (2013), *Kızım Olsaydın Bilirdin* (2015), *Fotoğrafta Ayrı Duran* (2017) ve *Unutulmayan* (2018) ile devam eder. *Kadın Oradaydı* (2019) adlı derlemede yer alan “Hız. Zeynep” adlı hikâyesi de bu çizgide özel bir yere sahiptir; tüm bu eserler yazarın birey, toplumu ve ruhun katmanlarını irdeleyen kendine özgü hikâye dünyasını oluşturur. “Ben de güzel romanlar yazayım ve birileri de benim gibi mutlu olsun” diye düşünen ve yazmayı kendisine bir borç olarak gören Aktaş, edebî yolculuğunda Halide Edip Adıvar, Oscar Wilde, Reşat Nuri Güntekin ve John Steinbeck'in eserlerinden beslenmiştir (Toruntay, 2019: 17-18). Aktaş, çocukluk ve gençlik yıllarında okuduğu yerli ve yabancı klasiklerin, ona farklı dünyaların kapısını aralayarak yazma serüvenini şekillendirdiğini belirtir. Aktaş'ın hikâyeleri genellikle kadın kimliği, yalnızlık ve inanç temasını konu edinir; başörtülü kadının kamusal alandaki görünürlüğü, toplumla çatışması ve ruhsal arayışı da sıklıkla işlenen başlıklardandır. Modern toplumda kadın kimliğinin sınırları, başörtüsü, eğitim, evlilik, toplumsal baskı ve bireysel özgürlük temaları farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Hikâyelerindeki olayların esin kaynağı günlük hayattır ve yaşananlar kadın kahramanların penceresinden okuyucuya aktarılmaktadır (Gülcü, 2014: 92). Kent hayatı, yabancılaşma duygusu, göçün getirdiği sarsıntılar ve aile bağlarındaki çözümler gibi konuların merkeze alındığı hikâyelerinde bireyin iç dünyasıyla toplum arasındaki çatışma etkileyici biçimde anlatılır.

Klasik hikâye yapısının sınırlarını aşan Aktaş; iç dünyasının derinliği, anlatıcı çeşitliliği ve kendine has üslubuyla özgün bir hikâyecidir. Kadın kimliğine odaklanan hikâyelerinde bireyin ruhsal çözümlemeleri ön plandadır; eserlerinde zaman, mekân, nesne gibi öğeler işlevsel biçimde birleşerek hikâyelerinin bütünlüğüne hizmet eder. Bu anlatı yapısı, okuyucuyu düşünce ve duygu arasında bağ kurmaya zorlayan, katmanlı ve çağdaş bir hikâye anlayışının tezahürüdür. Cihan Aktaş'ın hikâyeciliğinde fark yaratan yön, “içsel dünyanın anlatımına verdiği ağırlık” dır (Koçak, 2019: 205). Yazara günümüz Türk hikâyeciliği içinde özgün bir yer kazandıran bu anlatım biçimi, okuru da iç dünyaya yönelik bir keşif

yolculuğuna dâhil eder.

Aktaş'ın öykülerinde “duygulara, topluma ve akla” hitap eden boyutlarıyla ele alınan aile, karmaşık ve çok katmanlı bir yapı görünümündedir. Bu açıdan bakıldığında aile kişinin duygusal gelişimi, toplumsal konumu ve kimlik inşası sürecinin temel dayanağını oluşturan bir role sahiptir. Aile içindeki bağlar; çoğunlukla hassas, çelişkili ve sorgulayıcı bir atmosferde betimlenir; özellikle kadın karakterlerin ev içi yükümlülükleri çerçevesinde şekillenen yaşamları, taşıdıkları duygusal ağırlık ve nesiller arasındaki gerginliklerle örülüdür: “Aktaş'ın, öykülerinin geniş kısmında değinilen aile içi ilişkilerde olumsuz bir izlenim hâkimdir. Dış dünyadan, yabancılardan sıyrılarak evlerinde birbirlerine kenetlenen anne-baba-çocuk arasında büyük bir bağ vardır” (Sarıcan, 2019: 23). Hikâyelerinde aile ve çocukluk konularını işleyerek bireyin kişiliğini biçimlendiren temel unsurları sorgulayan yazar, bu yapıların içinde yaşanan gizli direniş hâllerini de ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amacı, Aktaş'ın hikâyelerinde çocukluk, aile ve eğitim olgusunun kimlik oluşumu sürecindeki etkilerini değerlendirmektir.

1. Cihan Aktaş'ın Hikâyelerinde Çocuk Eğitimi

1.1. Aile ve Çocuk Eğitimi: Otorite, Disiplin ve Beklentiler

Çocuk eğitiminde önemli bir işlev üstlenen aile kurumu, Aktaş'ın hikâyelerinde güçlü ve yönlendirici bir kimlikle işlenir. Bourdieu'nün habitus kavramındaki gibi hikâyelerde çocuğun dünyayı kavrayış biçimini, seçimlerini ve kendine dair tahayyüllerini belirlenmesinde aile etkilidir. Aktaş ailede yerleşmiş olan alışkanlıkların, değerlerin, önceliklerin ve sınırların çocuk tarafından fark edilmeden içselleştirilmesini dile getirir. Örneğin Aktaş'ın “Son Büyülü Günler” hikâyesinde babası tarafından okumaya teşvik edilen bir karakter göze çarpmaktadır. Bu karakterin ebeveyni; Cumhuriyet'in ilk öğretmenlerinden olması hasebiyle eğitim ve öğretimi tüm çocukları için zorunlu kılmıştır. Hikâyedeki karakterin hayali ressam olmasıdır; ama ailesi, toplumda kabul gören mesleklerden biri olan öğretmen olması için yatılı okula gönderir. Sanata yönelmek istese de bu hayal, toplumsal kabuller karşısında görünmezleşir. Kendi arzuları ile toplumun ona biçtiği roller arasında sıkışıp kalan kişi, geleceğini şekillendirmede ruhsal bir çatışma yaşar: “Hem ben öğretmen olmayı düşünmüyorum, ressam olacağım. Evin duvarlarını, dış duvarlarını bile resimle doldurdum. Ama bu kasabada ‘ressamlık’ diye bir meslek bilinmiyor. Okumak isteyen kızların ‘öğretmen’ olması benimsenmiş yıllardır” (Aktaş, 1995: 168). Hikâyede kendini topluma adayın ve eğitimi zaruri bir mesele sayan baba, üzerinden aile içi eğitimin kimlik inşasındaki belirleyici rolü de gösterilir. Anlatıcı-baba “Çok çok oku, senin sözün okuduğun kitaplar olsun.” (Aktaş, 2001: 164), diyerek okuma eylemini ahlaki ve bilişsel bir sermayeye dönüştürür, okul kütüphanesindeki gazete ve dergileri izlemesini salık verir ve aynı zamanda çocuğunu ve diğer evlatlarını yatılı okullara yönlendirerek okumayı teşvik eder. Kızını okumaya, düşünmeye ve kendine ait bir yaşam kurmaya yönlendiren baba, okuma sevgisi aşılayarak kızının bilgiyle ve de ahlaki bir bilinçle güçlenmesini sağlar. Çocuk eğitimi perspektifinden bakıldığında erken yaşta sorumluluk alma ve evden ayrılma (yatılı okul deneyimi), öz-yeterlik, dayanıklılık gibi kimliğin farklı yönlerini güçlendirir. Bourdieu'nün, aile ortamında edinilen ve bireyin algı davranış biçimlerine dönüşen değerleri ifade eden, “habitus” kavramı; hikâyede meslek seçimi üzerinden işlenir. Babanın öğretmenlik mesleği konusundaki ısrarcı tavrı, aile tarihinin ve kültürel sermayeyle birleşerek oluşturduğu değerler bütünüdür ve hikâyedeki ressamlık hayali, ailenin kültürel sermayesinin dışında kaldığı için yok sayılır.

“Gel-Al 84” hikâyesinde aile, habitus kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde yerleşmiş kültürel ve sınıfsal kodların korunması için çabalar. “Gel-Al 84” hikâyesi, üniversite öğrencisi olan isimsiz bir karakterin çalışma isteği yüzünden ailesiyle girdiği çatışmayı anlatır. İşletme bölümünde okuyan genç

kız, ekonomik bağımsızlığını kazanarak kendi gücüyle ayakta durabildiğini babasına göstermek ister. Arkadaşı Rânâ'nın mâlî özgürlüğünü kıskanan karakter, öğrenim süresince hem okumak hem de çalışmak istediğini dile getirir. Evden ayrılarak kendi başına yaşama ve bir restoranda iş bulma planını babasına açtığında olumsuz bir tepkiyle karşılaşır. Çocuğunun eğitim hayatında güçlük çekmesini istemeyen baba, kızının üzerinde baskı oluşturur. Baba, kızının tahsilini kesintiye uğratacak her türlü girişimi, aile habitusuna ve sahip olunan (ya da olunmak istenen) kültürel sermayeye yönelik bir tehdit gibi algılar. Babanın kız çocuğuna karşı bu sert davranışı, onun gece geç saatlerde dışarıda bulunacak olmasının kendisinde yarattığı kaygıdan da kaynaklanır: “Tahsilini sürdürürken çalışmana baban olarak izin veremem. Tahsilini tamamla sonra ister çalış ister evde otur senin bileceğin iş; fakat tahsilini tamamlayana kadar harçlığını temin etmek bana düşer” (Aktaş, 2009: 187). Aktaş'ın bu hikâyesi, kız çocuklarının eğitim hakkını konu edinen diğer hikâyelere kıyasla daha umut vaat eden bir tutum sergiler. Diğerlerinde görülen baskıcı ya da ilgisiz erkeklerden farklı olan baba; kızının eğitimini, onun yaşam yolculuğunda olması gereken doğal bir evre olarak görür. Babanın çocuğunun harçlığını sağlama sorumluluğunu üstlenmesi de çocuğun birey olmasına duyulan saygının bir göstergesidir. “Çalışarak ekonomik bağımsızlığını kanıtlama” arzusunu, eğitim alanı için bir risk olarak gören ve ekonomik sermayeyi kontrol eden baba, habitusun yani sermaye türlerinin yeniden üretildiği aileyi koruma altına alma çabası sergiler.

“Ağzı Var Dili Yok Şehrazat” ve “Üç İhtilal Çocuğu” hikâyelerinde aile, Bourdieu'nün kavramsal çerçevesine göre eğitim yoluyla kimliğin şekillendiği ilk yerlerden biridir. Hikâyelerdeki dede karakterleriyle kuşaklar arası farklı beklentilerin çatışması işlenir. “Ağzı Var Dili Yok Şehrazat” adlı hikâyede dede, kendi habitusunun devamını sağlamak için modern eğitim biçimlerine karşı direnir. Torunlarını karma okullarda okutma fikrine karşı çıkan ve bu tür okulların çocukların zihnini karıştırdığını düşünen dede, hikâyede onları şu sözlerle uyarır:

“Oralarda Müslümanlıktan çıkma, komünistlere karışma. Açık saçık giyinme, kaş göz alma, beden dersinde oğlanların arasında şortla dolaşma”(…) “Karıştırıyorlar bütün okulları, kız-erkek karıştırıyorlar, mahsustan karma yapıyorlar.” (...) “Dedem ablamın yatılı okula gitmesine muhalefet ettiği gibi benim gitmeme de muhalefet ediyor. İmtihana çekiyor beni, namazın-imanın şartları gibi sorular soruyor” (Aktaş, 2001: 167).

“Üç İhtilal Çocuğu” hikâyesinde ise benzer bir gerilim, eğitim başlığı altında üç kuşak üzerinden aktarılır. Bu hikâyede Fâtıma, babasıyla dedesinin fikir ayrılıklarının arasında kalmıştır; hatta bu ikilem, onun asıl adıyla göbek adı arasında bile bir gelgit yaratmıştır. Babası tarafından “Hürriyet” adı konulsa da dedesi ve efradı “Fâtıma” olarak seslenmiştir. Fatıma'nın babası, kız çocuklarını okumaya teşvik eden bir meslek sahibi olup halka hizmet etmesini isteyen bir roldeyken dedesi Kur'an kursuna gitmesini ve kızlar için geleneğin devam etmesini istemektedir: “Tek huzursuzluğum tahsildarlıktan emekli olan büyükbabamdı. Çünkü o babamdan oldum olası nefret eder, babamın etkisinde kalmayayım diye gizli gizli kontrol altında tutardı beni” (Aktaş,1992: 55). Bu hikâyede dede, kontrolü elden bırakmak istemezken baba kendi ideallerini kızına miras bırakma çabasıdadır. Dede ile baba arasındaki bu sürtüşme, çocuğun hayatını şekillendirecek derecede etkili bir güç mücadelesine dönüşür. Ailenin kadın kimliği üzerinde sınır çizme davranışını eleştiren Aktaş, hikâyedeki “isim ve aidiyet” konularıyla bireyin bağımsızlık mücadelesini ele alır. Fatıma/ Hürriyet ikiliğinin bir çatışmaya dönüştüğü hikâyedeki bu karşıtlık, bireyin kendi kimliğini bulma ve toplum içinde yer edinme mücadelesinin simgesel yansımasıdır. Her iki hikâyede de ailenin kız çocuklarının hangi meslekleri “saygın”, hangi davranışları “uygun”, hangi hedefleri ise “olmayacak şey” olarak görmesi gerektiğini sessizce belirlemesi, meslek seçiminin de aslında habitusun önceden çizdiği imkânlar dairesi içinde olduğuna işaret eder. Hikâyelerde kız çocuklarının karma okula, yatılı eğitime gitmesine, okul ortamının taşıdığı kültürel

kodlara karşı çıkan dede karakterleri, kendi kuşağının geleneksel ve din merkezli habitusunu korumaya çalışan örneklerdir. Kız torunların bedeninden giyim-kuşamına, eğitiminden gündelik yaşamına müdahale eden ikazlar, Bourdieu'nün (2006) "bedene yazılmış tarih" diye tanımladığı habitusun örneklerindendir.

Aile eğitimi ve çocuk ilişkisine yer verdiği hikâyelerinde Aktaş, habitus kuramındaki gibi aileyi kültürel kodların geçmişten geleceğe aktarıcısı olarak gösterir. Aile üyelerinin farklı şekillerde eğitim hayatından beklentileri, meslek konusundaki ısrarları ve cinsiyete bağlı tavır ve davranış kalıpları özetle aile habitusunun çocuğun eğitimi ve kimlik inşasında farklı biçimlerde etkili olduğunu gösteren noktalardır. "Kusursuz Piknik" adlı hikâyede piknik hazırlıkları esnasında anne ile kızı arasında yaşanan anlaşmazlık üzerinden nesiller arası kadın rolleri ele alınır. Anne, yemek pişirmeyi bir sorumluluk olarak görürken kız çocuğu ise vaktini mutfak işleriyle harcamak yerine eğitime yönelerek bir iş sahibi olmayı tercih ettiğini belirtir. Kuşak çatışması gibi görünen bu karşıtlık, hikâyeye şöyle taşınır: "Senin yaşındayken baklava açmayı bile öğrenmiştim ben, şeklinde, annesinden ve teyzesinden yönelen kınama cümleleri karşısında sessiz de kalmıyordu: Ben okuyacağım, bir mesleğim olacak, ilerideki hayatımda yemek yapmak için saatler harcayacağımı hiç düşünmüyorum" (Aktaş, 2009: 11). Anne-kız arasında geçen ve farklı beklentilerden doğan bu karşıtlık da aileyi davranışların ve değerlerin kuşaktan kuşağa şekillendiği temel habitus ortamı olarak gören anlayışın bir devamıdır. Annenin toplumun sunduğu "makbul kadın" değerine göre mutfak işini doğal bir kadın eylemi olarak görmesi ailenin toplumsal cinsiyet habitusundan kaynaklanan bir bakıştır. Kız ise annenin fakında olmadan kendi tarihini ona aktarmasına itiraz eder. Geleneksel beklentilerle modern istekler arasındaki bir çatışmanın göstergesi gibi görünen durumun altında ailenin sınıfsal ve kültürel kodlarını korumaya çalışması yer alır. Bir başka açıdan düşünüldüğünde çocuk habitus zincirini kırmaya çalışarak "geçmişin bedenleşmiş hâli"ni sorgular. Benzer konunun biraz daha sert biçimi "Kara Bayram" hikâyesinde gözlemlenir. Eğitim baskısının anne üzerinde meydana getirdiği ruhsal yıkımı anlatan Aktaş, bu hikâyesinde annesinin yönlendirmesi doğrultusunda tıp eğitimi alan Ferhat'ın genç yaşta ölmesinin bir anlam arayışına dönüştüğünü göstermek ister: "Kendisini de suçluyordu tabii, özellikle çok da istekli olmadığı halde oğlunu tıp fakültesinde okumaya zorladığı için" (Aktaş, 2003: 89). Bu acı kayıp, anne için kendi beklentilerinin ve aile içi dengelerin sorgulandığı suçluluk duygusuyla annenin içe kapanarak ailesinden uzaklaşmasına neden olur. Hikâyede oğlunu tıp eğitimine yönlendiren anne, Bourdieu'nün işaret ettiği "saygın meslek" ideolojisi üzerinden çocuğu üzerinde baskı kurar. Bu davranışın altında aile habitusunun toplumsal başarıyı belirli mesleklerle özdeşleştirmesi yatmaktadır.

Aile içi yönlendirme, çocuklardan beklenen toplumsal roller ve eğitim süreçleri arasındaki karmaşık ilişki bağı, Aktaş'ın eserlerinde önemli bir temadır. Ebeveynler, çoğunlukla çocuklarının eğitimini kendi aile habituslarına göre şekillendirirler. Hikâyelerde aile, "davranış kalıplarının, değer hiyerarşilerinin ve cinsiyete dayalı beklentilerin" kuşaktan kuşağa aktarıldığı bir habitus alanı olarak konumlandırılır ve çocuğun meslek tahayyülünden kendi kimliğini inşasına kadar birçok alanda etkindir. Bir başka deyişle Aktaş'ın hikâyelerinde aile, çocuğun kimlik inşasında belirleyici bir otoritedir: *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*'ta erkek eş, *Kusursuz Piknik*'te anne, *Kızım Olsan Bilirdin*'de baba, *Üç İhtilal Çocuğu*'nda büyükbaba ve *Duvarsız Odalar*'da hem anne hem baba çocuk eğitime olumsuz etkiye sahip karakterler olarak öne çıkar. Buna karşılık aynı eserlerde yer alan diğer hikâyelerde, *Ağzı Var Dili Yok Şehrazat*'ta çocuklarının eğitimi için mücadele eden baba ve *Üç İhtilal Çocuğu*'nda aileyi temsil eden anne, baba ve ağabey karakterleri, destekleyici roller üstlenerek olumlu aile tasavvurunun örnekleridir. Hikâyelerde ele alınan bir diğer mesele de "kuşak çatışması ve aile beklentilerinden kaynaklanan gerilimler"dir. Dedeler, babalar ve anneler, geleneksel habitusu korumak ya da kırmak amacıyla çocukları yönlendirir. Farklı kuşaklar arasında meydana gelen çatışmalar daha çok meslek seçimi, kadın kimliği, eğitim hakkı gibi konularda yoğunlaşmış ve bu gerilim, gündelik hayattan örneklerle aktarılmıştır. Aile içi otoritenin bireyin eğitim hayatını şekillendirmedeki etkisine değinen Aktaş,

hikâyelerinde “kuşak çatışmasını, toplumsal normların dayatmasını ve bireyin özgürleşme mücadelesini” merkeze almış ve “eğitim ve kimlik inşasındaki gerilimi” incelikli bir üslupla işlemiştir.

1.2. Çocukluktan Bireye: “Eğitim Hakkı, Kimlik Arayışı ve Toplumsal Sınırlar”

Aktaş’ hikâyelerinde “aile içinde yerleşmiş kabul ve değerleri, cinsiyet rollerini ve eğitim beklentilerini” çocukların yaşamını belirleyen görünmez yapılar şeklinde işler. Bu hikâyelere paralel olarak eğitim hakkına erişimin kısıtlanması ya da çocukluğun toplumsal roller nedeniyle bastırılması da dikkat çekici temalardandır. Bourdieu’nün aileyi bir ‘habitus alanı’ olarak tanımlayan yaklaşımıyla okunabilecek bu hikâyelerde kız çocuklarının eğitim hakkının engellenmesi, erken yaşta yetişkin rolü üstlenmesi ve evlilik nedeniyle baskı görmesi kültürel sermayenin cinsiyet temelli dağılımının farklı örnekleridir. Aile habitusunun kadın bireylerde yarattığı ortak gerilimi anlatan bu hikâyeler, ailenin genel kabullerinin bireyin kimlik gelişiminde bıraktığı izleri gösterebilecek niteliktedir. Hikâyelerde “eğitim hakkının kısıtlanması”, aile habitusunun kısıtlayıcı yüzüdür. Eğitimden mahrum bırakılan çocuğun bu yoksunluğu unutamaması, onun ruhsal ve toplumsal gelişimini derinden etkileyen bir durumdur. Bu sarsıcı durumun insanın iç dünyasında yarattığı izler, farklı toplumsal değer yargılarıyla birlikte işlenir. “Ağzı Var Dili Yok Şehrazat” hikâyesinde babası tarafından okumaya teşvik edilen isimsiz karakterin eğitimi aile büyükleri tarafından engellenir ve kuşaklar arası dünya görüşü farklılıkları şöyle vurgulanır: “Dedem ablamın yatılı okula gitmesine muhalefet ettiği gibi benim gitmeme de muhalefet ediyor. İmtihana çekiyor beni, namazın imanın şartları gibi sorular soruyor bu kızın namaz çağı gelmedi mi, diye çıkıyor anneme” (Aktaş, 2001: 167). Çocuklar için -bilhassa cinsiyet faktörünün etkin olduğu bazı aile yapılarında- evin en büyüğü tarafından belirlenen bir gelecek haritası çizilir. Bu haritada kız çocukları için sınırlı bir hayat söz konusudur. Bu meseleyi hikâyelerine taşıyan Aktaş, kız çocuklarının toplumsal dayatmaların yanı sıra aile içinde oluşan gerginlikler için mücadele etmek zorunda bırakıldığını aktarır. Aile yapısının eğitim hakkını sınırlandırdığını gösteren bir diğer hikâye de “Duvardaki Lekeler”dir, burada Şehriban kadınların toplumsal roller çerçevesinde şekillendirilmesini gözler önüne seren güçlü bir karakter olarak dikkat çeker. Ailesi tarafından maddi bir getiri sağlamayacağı düşüncesiyle Şehriban’ın eğitim hayatının engellenmesi onun yalnızca ev içi emekle var olabilen bir birey olarak görülmesine neden olur. Küçük yaşta sorumluluk yüklenerek özgürlüğü elinden alınan Şehriban, geleneksel değerlerin belirlediği çerçevede sessiz bir kabullenişle zorlanır. Hikâyede kız çocuğunun eğitim hakkından mahrum bırakılması, kişisel gelişiminin önüne set çeken bir eşitsizliğin yansımasıdır. Kocasından ayrılıp oğlu ile baba evine döndüğünde Şehriban annesinin desteğini görse de babasının onu artık evin bir üyesi olarak kabul etmemesi, bir kızın karşılaşılabileceği görünmez sınırlardan biridir:

“Bu kabul edilemez bir tepkiydi, ne de olsa babası kime verdiyse ona gitmişti. Genç kızken kimi akranları gibi gezmesi tozması da olmamıştı. Hoş genç kızlığını bilmemişti ki ilkokuldan sonra ne okula gitmişti ne de bir kursa; gönderilmemişti yani, evin büyük kızıydı, annesi temizliğe giderken evde oturup kardeşlerine bakmak ona düşmüştü.” (Aktaş, 2015: 166).

Şehriban’ın baba evine döndüğünde ait olduğu yerin artık orası olmadığı fikriyle karşılaşması da kadınların aidiyet duygusunun bazı durumlarda erkek otoritesine bağlı olarak şekillendiğini gösterir. Aile habitusu, bu iki hikâyede kız çocuklarının eğitimini “tehlike” ve “gereksiz yatırım” olarak görmüş, bir başka deyişle kız çocuklarının kültürel sermayeye erişimini sınırlamıştır.

Toplumsal cinsiyetin bedene ve zihne yerleşmiş tarihsel bir düzenleme olduğunun altını çizen Bourdieu, bunun kuşaktan kuşağa aktarılan alışkanlıkların işleyişi üzerinden devam ettiğini vurgular. Ona göre “cinsler arasındaki bölünme, uzun bir “biyolojinin toplumsallaştırılması / toplumsalın

biyolojikleştirilmesi” süreciyle bedenlere ve zihinlere kazınır; böylece dünyayı algılama ve dünyada yer alma biçimleri daha en baştan cinsiyetlenmiş hâle gelir (Bourdieu, 2014: 12–13). Bu nedenle de aile kız çocukları için makbul bir yolun, doğru bir seçimin asıl belirleyicisi olan kendi habitus alanını oluşturur. Aktaş'ın hikâyelerinde de kadın karakterler aile habitusunun çizdiği bu sınırlarla karşılaşır; evlilik, eğitim ve meslek gibi birçok alanda ailenin uygun gördüğü yolu benimserler. “Misafir Odası” hikâyesinde Sıdika Hanım'ın babası; eğitilmiş biri olmasına rağmen onu küçük yaşta bir ziraat mühendisiyle evlendirmiştir. Babanın eğitim hakkını elinden alması, karakterin belleğinde silinmeyen bir iz bırakmıştır: “Onun zaten daha derin bir yarası vardı hoş. Babası bunu yapabileceği halde -bir eğitmedi- öğretmen okulunda eğitim görmesine izin vermemiştir. Bunu hiç unutmadı” (Aktaş, 2016: 123). Bu durum, genel beklentiler çerçevesinde “ideal öğretmen” kavramına da aykırı gibi görünür. Tahsil görmüş bireylerin kız çocuklarının eğitimine destek vermesi, toplumun geneli tarafından alışlagelmıştır. Hikâyede toplumsal cinsiyet habitusunun sınıf ya da eğitim farkı gözetmeden devam edebileceğine vurgu yapılırken bu kodlarının sorgulanmadan işlediği anlatılmaya çalışılmıştır. Eğitilmiş olmasına rağmen toplumsal normlara teslim olan babanın kendisinden beklenmeyen bir davranış göstermesi de kızı tarafından sorgulanmıştır. Sıdika Hanım'ın yaşam hikâyesinde bu çelişki, kişisel bir hayal kırıklığı olmaktan öte daha geniş bir kültürel eleştirinin parçası hâline gelir. Mutlu bir evlilik yaşamayan Sıdika Hanım'ın okuyup bir meslek sahibi olmasına babasının müsaade etmemesi ve bu hayal kırıklığını yıllarca taşıması hikâyenin travmatik yönüdür. “Çifter Çifter” hikâyesinde kız çocuğunun yatılı okula gönderilmeyip erken yaşta evlendirilmesi habitusun bedenselleşmiş başka bir örneğidir. Erken yaşta yapılan evlilik, anlatıcının yaşamında sıradan bir durummuş gibi görünse de geçmişini sorgulayan bir travmadır. Geçmişle şimdi arasında köprü kuran bu iç içe geçmiş anlatım biçimi, kişisel bir yaşam öyküsünü toplumsal hafızaya dönüştürür: “16 yaşında gelin oldum, oyun çocuğuydum daha, sokaktan kopardılar. Yatılı bir okul kazanmıştım, göndermediler (...) Yatılı okul zordur, hem orada beden eğitimi dersinde bacaklarını açtırıyorlarmış kızların, dediler. Çok eski zamanlarda kaldı bu dediğim” (Aktaş, 2016: 30). Hikâyede okul çağındaki çocukların erken yaşta evliliğe yönlendirildiği aile yapısını eleştiren Aktaş, bu tutum üzerinden ebeveynlerin kız çocuklarına yönelik yaklaşımlarını sorgular. Hikâyelerde aile; evliliği “uygun”, “makul”, “normal” bir karar gibi sunarak hem kadın bedenini kontrol altına alır hem de bireysel iradeyi görmezden gelerek cinsiyetlendirilmiş habitusu örnekendirir. “Kızım Olsan Bilirdi” ise habitusun erken yaşlarda bedene yazılan rollerle somutlaştığını gösteren bir diğer hikâyedir. Çocukluk temasına yer verdiği bazı hikâyelerinde Aktaş, bu dönemi toplumsal rollerin erken yaşta yüklendiği ve bireyin kimlik arayışı sürecinde sorumluluklarla çevrelendiği bir geçiş dönemi olarak ele alır. Kız çocukları oyunla geçirecekleri yıllarda evlilik beklentileriyle kuşatılır ve bazen de eğitim hakkına ulaşmadan yetişkin rollerine hazırlanmaya zorlanır. Bu dönemde roller, ailenin ve çevrenin beklentilerine göre şekillenir. Aktaş'ın bazı hikâyelerinde çocukluk, toplumsal beklentilerin gölgesinde şekillenen ve çoğu zaman erken sonlanan bir dönem olarak anlatılır. Bu tema, toplumsal cinsiyet rejiminin erken yaşlarda bedenselleşmiş olduğunun işaretidir. “Kızım Olsan Bilirdin” hikâyesinde eğitim hakkı elinden alınan isimsiz kız çocuğu ile toplumsal cinsiyetin bireyin yaşamına etkisi anlatılır. Potansiyeli fark edilmesine rağmen ailesi tarafından desteklenmeyen karakterin hayal kırıklığı şu satırlarda yankılanır: “Bir şey vardı, çok istemiştin, o zaman her şey başka olur öyle, istenmez mi? Öğretmen böyle bir şeyde ismimi gösterdi. Üstün zekâsı var daha neler neler, ceketini sat okut. Babam yırttı kâğıdı. Kız çocuğu, orası neresi kim götürecekt?” (Aktaş, 2016: 98). Çocukluk döneminden itibaren evliliğe yönlendirilen karakterin yaşadıkları, eğitime dair toplumsal sınırları açıkça gösterir: “Üç veya beş yaşındaydım; evleneceksin, ne oyunu, kısmet, dedi annem... Asla olmaz, dedi babam. Kız oğlan karışık.” (Aktaş, 2016: 99). Kız çocuklarının oyun ve eğitim hakkının geleneksel kalıplarla sınırlandırılmasının eleştirildiği hikâyede toplumsal cinsiyet rollerinin çocukluğu biçimlendirmesine vurgu yapılır.

Küçük bir kızın çocukluğunu reddetmesi ve ailesi tarafından abla kimliğinin dayatılmasını konu alan “Duvarsız Odalar” hikâyesi, tahakkümün içselleştirilmiş hâlidir. Bourdieu’nün “sembolik şiddet” kavramında belirttiği gibi “sembolik şiddeti etkili kılan yatkınlıkların bedenlerin derinine kazınmış olmasıdır ve bunun bilinç ya da istenç ile aşılabacağı da bir hayaldir” (Bourdieu, 2014, s. 55). Henüz kendi gelişim süreci tamamlanmamış bir bireyin, aile içinde “büyümüş” kabul edilmesi; çocukluk, eğitim ve öz bakım hakkının ihlali anlamına gelir. Bu durum, çocuğun duygularının bastırılmasıyla birlikte eğitim sürecinde gelişmesi gereken özgüven ve özsaygının da zedelenmesine neden olur. Okuma hakkı tanınmış olsa dahi bir dayatma sonucu olarak kızlara küçük yaşlardan itibaren evde çocuk bakma, ev işleri ile ilgilenme gibi sorumlulukların yüklendiği durumlar toplumun bazı kesimlerinde görülmektedir. “Duvarsız Odalar” hikâyesindeki “Böyle ablalık olmaz!” çıkışı, çocuk bedenine kazınan cinsiyetçi bir habitus sürecidir. Ablalık rolü, doğal kabul üzerinden sunulduğu için çocuk, kendisine yüklenen bu rolün “yanlış” olduğunu sezse de bunu dile getiremez.

Aktaş, ailevi tahakküm biçiminden kamusal alandaki dışlayıcı örneklerle uzanacak şekilde geniş bir açıda toplumsal cinsiyet meselesini ele alır; bu da meseleyi geniş bir alana taşıdığının göstergesidir. Toplumdaki farklı yaşam tarzı ve düşünce biçimleri, kimi zaman kız çocuklarının eğitimi ile kadınların kamusal alandaki varlığını sınırlayan bir çerçeve çizer. Aktaş’ın hikâyelerinde yer alan kadın karakterler ise bu baskıların doğrudan etkisini yaşayan, görünmez engellerle mücadele eden bireyler olarak hikâyeye taşınır. “Büyüsü Eksik Bir Orman Masalı” hikâyesinde genç kızların sadece kıyafetleri nedeniyle okula alınmamasını eleştiren yazar, gençlerin yaşadığı zorluklara dikkat çeker. Hikâyede okul çağındaki genç bir kızla birlikte arkadaşlarının, giyimleri nedeniyle ormana götürülüp korkutulmaları şöyle anlatılır:

“Otobüsün arkasından ağlayarak koştum gözden kaybedinceye kadar, yalvardım da ne olur beni burada bırakmayın diye. Polislerden birinin babacan bir hali vardı, onun merhamete geleceğini ummuş olmalıyım. Sonra beni görmediğini fark ettim, boş değil de perdeli gözlerle bakıyordu yüzüme. Ormana atılması gereken zararlı unsurlardan biriydim gözünde” (Aktaş, 2018: 49).

İçine kapanık isimsiz karakterin yaşadıkları, onun ileriki yaşamında karşılaşacağı ruhsal sarsıntıların temelini oluşturur. Hikâyelerinin büyük bölümünde bireyin çocuklukta iç dünyasını merkeze alan Aktaş, toplumsal cinsiyet rolleri, travma ve yabancılaşma gibi konuları, karakterlerin günlük yaşamı üzerinden anlatır. Onun hikâyelerinde çocukluk, bireyin kimlik oluşumunu belirleyen alanlardan biridir. Kız çocuklarının eğitimden mahrum bırakılması, erken yaşta evliliğe ve yetişkin rollerine zorlanması gibi birçok mesele Bourdieu’nün habitus ve sembolik şiddet kavramları çerçevesinde yorumlanabilir. “Ağzı Var Dili Yok Şehrazat”, “Duvardaki Lekeler”, “Misafir Odası” ve “Çifter Çifter” gibi hikâyelerde aile, kız çocuklarının geleceğini belirleyen ve kültürel sermayeye erişimini sınırlayan bir iktidar gibi gösterilir. Bu aile habitusu içinde kız çocuklarının toplumsal kalıplarla “makbul kadınlık” kalıplarına uygun hareket etmesi beklenir. “Duvarsız Odalar” ve “Büyüsü Eksik Bir Orman Masalı” hikâyelerinde ise aile içi tahakkümün kamusal alana uzanan kısmı görünmez engeller biçiminde işlenir. Hikâyelerin genelinde ailedeki çocuk eğitimi toplumsal cinsiyet, aidiyet ve kimlik çatışmaları gibi temalar karakterlerin yaşadığı kırılma anlarıyla birlikte anlatılır. Zaman zaman toplumdaki eşitsizliklerin altını çizen yazar, kimliğin inşa sürecinde toplumsal bir sorgulama oluşturarak cinsiyetlenmiş habitusun bireyin kimliğinde bıraktığı izlere değinmiştir.

1.3. Çocukların Toplumsal Kabul Mücadelesi: “Göç, Eğitim ve Kimlik İnşası”

Çocuğun ekonomik şartlar nedeniyle eğitim hakkından mahrum kalması, göçebe bir yaşam sürmenin getirdiği belirsizlikler ve toplumsal kabulle mücadele etmesi, iç dünyasında derin izler bırakır. Göç ve

yoksulluğun çocukluk üzerindeki etkisi, Aktaş'ın hikâyelerinde karşılaşılan temalar arasındadır. Mead'ın (2017) benlik kuramında öne sürdüğü gibi çocuk karakterler, çevrelerinden gelen tutum ve beklentileri içselleştirerek kimliklerini oluşturduğu için yoksulluk, göç ve dışlanma gibi etkenler benlik yapısını etkiler. Bourdieu'nün (2026) habitus kavramında da aktardığı gibi aile ve sosyal çevre zamanla çocuğun davranışlarını ve dünyayı algılayışlarını belirler. Bu iki yaklaşım da hikâyelere toplumsal koşulların ağırlığına bağlı olarak çocuklukta yaşanan travmalarla birlikte ele alınır. "Göç, eğitim ve kimlik inşası başlığındaki hikâyeler, bireyin kimliğinin çocuklukta karşılaştığı toplumsal koşullar ve yaşadığı travmalarla biçimlendiğini gösteren ortak bir temelde buluşur. "Sihirli Karanfiller" hikâyesinde Meryem, babasının ölümünden sonra eğitim hayatının sonlandırıp annesi ve erkek kardeşlerine bakma sorumluluğunu üstlenir. Bu geçen zamanda evlenemez ve gelecekte eş seçimini daha fazla kriter aramak ile zorlaştırır. Kendini ifade etmekte çekinen Meryem, annesinin gafları ile daha fazla kabuğuna çekilmiş, iç dünyasında çözümlemeler yapmak durumunda kalmıştır:

"Hep göç ettikleri için kardeşleri ile birlikte çok iyi denk yapmayı öğrendiğini, çalışmaya mecbur kaldığı için üniversiteye gidemediğini de anlattıktan sonra ustalık bir şekilde bu yaşa kadar evlenmediyse onun beğenilmemek istenilmemekten ileri gelmediğini ima edebileceği bir zemine çekebilirdi konuşmayı" (Aktaş, 1996: 211).

Bazı hikâyeler de göç, yoksulluk ve eğitimden mahrum kalma gibi temalar, bireyin hayatını derinden etkileyen kırılmalardan biridir. Bu temalar, karakterlerinin iç dünyalarındaki duygusal boşluklarla anlatılır. Her bir detay geçmişin yükünü taşır. Hayatın yükün erken yaşta omuzlayan çocukları hikâyelerine taşıyan Aktaş, bir taraftan toplumsal adaletsizlikleri diğer taraftan çocukluk hafızasındakileri kolektif bir belleğe dönüştürür. "Yanağında Prenses Kıvrımı" hikâyesinde Safiye; çocukluk yıllarında ağır bir yaşam mücadelesi vermiş, çevresi tarafından küçümsenmiş ve dışlanmış. Tüm bu zorluklara rağmen yılmadan direnmiş ve sonunda kendine yaraşır bir hayat kurmayı başarmıştır; ama bu çaba onun kişiliğinde katı kurallara ve takıntılara dönüşen izler de bırakmıştır. Geçmiş günlerini hatırlatan tüm görüntüler, onu yalnızlığa ve acıya sürüklemiştir. "Fotoğrafa baktığında, lüks fitili atölyesinde geçen çocukluğunun unutmaya çalıştığı sahneleri canlandırıyordu gözlerinin önünde. Küçük bir kızdı, ortaokul çağında çamurlu yolu aşarken çizme giyse bile bazen çamur parçaları taşırdı eteklerinde" (Aktaş, 2017: 20). Safiye'nin hikâyesi; çocuk yaşta yaşadığı göç, yoksulluk ve dışlanmışlık nedeniyle bastırılan kimliğini, eğitim hakkından mahrum bırakılmış bir birey olarak hafızasında yeniden kurma çabasıdır. Onun geçmişin izleriyle dolu mücadelesi, onu kırılgan ama dirençli bir kimliğe dönüştürmüştür.

Savaş veya işsizlik gibi nedenlerden dolayı göç eden/ göçe mecbur kalan aile üyelerinin birbirinden ayrı düşmeleri çocuklarda erken yaşta kimlik karmaşası yaratır. Göç; çocukların yalnızlık, içe kapanıklık, umutsuzluk gibi depresif duygular beslemesi yanında mücadelecisi bir ruh ve özgüven kazanarak direnişçi bir kimliğe bürünmesine de neden olabilmektedir. "Uzakta Bir Şehrin Gecesi" adlı hikâyede, savaşın travmatik etkisiyle ailesini kaybeden Hamza'nın, evlatlık verildiği yeni aile ortamına uyum sağlama süreci konu edilmiştir. Anlatıcı, Hamza'nın asimilasyon baskısına karşı kendi kimliğini ve değerlerini koruma mücadelesine odaklanır. Anne ve babasını kaybettikten sonra anılarının zihninde silikleştiğini fark eden Hamza, resimler ve yazılarla hafızasını canlı tutmaya çabalar. Kız kardeşinin hayatta olduğunu öğrenir. Bu umutla hayata yeniden tutunan Hamza, evlatlık verildiği evden kaçmanın yollarını düşünmeye başlar. Doğduğu yerle yaşadığı yer arasındaki büyük fark, onu öz benliğinden uzaklaştırarak başka bir kimliğe dönüşmeye zorlar: "Adam onu ikide bir dik bakışlı ve uyumsuz olmakla suçladığı halde hâlâ hayalindeki bir çocuğa benzetmek için uğraşıyordu. (...) Kendi bildiğinden başka birine dönüşmeye razı olmayacaktı. Alex, adı öyleydi güya. Ben Hamza'yım, diye itiraz ediyordu yüksek sesle" (Aktaş, 2017: 34). Hamza'nın hikâyesi, göç sonrası kimlik karmaşasının bir yansımasıdır. Yeni çevresinde "Alex"

adıyla çağrılrsa da Hamza, geçmişine ve gerçek adına tutunarak öz benliğini korumaya çalışır. Hafızasını canlı tutmaya ve geçmişi hatırlamaya çalışırken aldığı eğitim günden günde onu benliğinden ve çocukluktan uzaklaştırır. “İnsan etrafı oyuncakla dolu olduğu için çocuklaşamazdı ki...” (2017: 34) sözü, oyuncanın kayıp bir çocukluğu geri getirmeye yetmediğini gösterir.

Cihan Aktaş’ın göç, yoksulluk ve erken yaşta yetişkin rollerini üstlenme temalarını işleyen hikâyelerinde çocukluk, toplumun inşa ettiği bir dönemdir. Bu yaklaşım, Berger ve Luckmann’ın “çocuğun dünyayı ilk kez tanıdığı bu aşamada içselleştirdiği rollerin benliğin en kalıcı katmanını oluşturduğunu” (Berger & Luckmann, 2008, 151). vurgulayan tespitleriyle örtüşür. Bu kuramsal çerçeve, Aktaş’ın “Kendine Kaçmak” hikâyesindeki Abdurrahim’in yoksulluk karşısında geliştirdiği temkinli kimliğini anlaşılır hâle getirir. Güç yaşam koşulları nedeniyle erken yaşta çalışmaya başlayan çocuğun kimseye güvenememesi, toplumu bir tehdit olarak içselleştirilmesinin sonucudur. Göç ve yoksulluğun çocukta yarattığı güvensizlik duygusunun işlendiği hikâyede Güneydoğu’ndan İstanbul’a göç eden Abdurrahim, hasta annesine bakmak için babasıyla birlikte çalışmak zorundadır. Zeliha adlı bir kadının desteğiyle kardeşiyle birlikte okula başlayan Abdurrahim, yardımı da tehdit olarak görür: “Kimse bütünüyle iyi olamazdı yoksul bir çocuğa karşı, kimse her açıdan güvenemezdi ona yaşadığı hayattan yola çıkınca. İşte o çocuk, Abdurrahim, kısacık ama yoğun yaşanmış ömründe böylesine karamsar bir bakış açısı edinmişti” (Aktaş, 2015: 57). Benzer biçimde “Robotlaşmak Burada Bir Başka Tür”de travmanın sıradanlaşmasına vurgu yapılır. Aktaş, savaşın çocuklar üzerindeki yıkıcı etkisini, acıyı yaşayanlar için sıradanlaşan sahneler üzerinden göstermeye çalışır: “Çocuğun babası yok, anneleri var ya da her ikisi de yok; yakın akrabaları ile birlikteler. Neşeli ve muziplerdi bütün çocuklar gibi; verdiğimiz aralarda anne ve babalarının, kardeşlerinin başına gelenleri sesleri titremeden anlatabiliyorlardı...” (Aktaş, 2017: 51). Hikâyede Leyla karakteriyle göçün çocukluk anılarını parçaladığına dikkat çeken yazar, bireyin belleğinde yer eden kayıp hissine vurgu yapar. Leyla’nın hikâyesi, göçe bağlı aidiyet kaybının çocuk ruhunda bıraktığı derin izleri yansıtır. Çocuk kimliğinin kırılganlığı içinde filizlenen direnme gücü, yalın ama derin bir dille ortaya konulur. Bu direnme gücü, Aktaş’ın başka hikâyelerinde de farklı toplumsal koşullar altında tekrar edilir; Leyla’dan sonra “Altın Dişlerim” hikâyesinde erken yaşta sorumluluk yüklenen ana karakter Muhabbet’tir. Genç yaşına ve dikkat çeken güzelliğine rağmen hayata erken yaşta atılmak zorunda kalan Muhabbet, evin büyük kızı olduğu için çocukken yanan evlerinin masrafı ve kardeşlerinin bakımı için pazarda çalışmış, ailesinin geçimini sağlamıştır: “Ben eksikim. Çünkü çocuk yaşta pazara gitmeye başladım, buna mecbur kaldım, evimiz yanmış kül olmuştu. Ablaydım, bana düştü bu vazife, kardeşlerimi okuttum. Her evde bir fedai olur, bizim evin fedaisi de bendim” (Aktaş, 2013: 138). Türkiye’ye hasta bakıcılığı yapmak üzere gelen Muhabbet, geçim kaygısıyla ve de kadın olmanın getirdiği kırılganlıkla baş etmeye çalışır. “Altın Dişlerim”de özgürlükten çok sorumlulukla birlikte anılan çocukluk, kimliğin erken yaşta yük ve fedakârlıklarla şekillendiği “kader” gibi anlatılır.

Aktaş’ın “Hibe’nin Hamağı”, “Neolitik Neşe” ve “Halep Bebek” hikâyeleri, çocukluğa veda, göç, yoksulluk ve erken sorumluluk yüklenme açısından ortak bir başlıkta birleşir. Bu hikâyelerdeki çocuklar, “toplumsal dünyanın nesnel yapılarını içselleştirerek öznel bir gerçeklik kurar”lar. (Berger & Luckmann, 2008, 194). “Hibe’nin Hamağı”nda ailesinin geçimini üstlenen Hasan ile “Neolitik Neşe”de ailesine ekonomik katkı yapmak için resim yapan küçük kız, çocukluklarını geride bırakıp yetişkin rolleri üstlenmiş karakterlerdir. Benzer biçimde “Halep Bebek”te Muhammed’in savaş sonrası hızla olgunlaşarak eğitim ve oyundan vazgeçmesi de çocukluğa erken veda edildiğinin göstergesidir. Bu üç hikâyede çocuk karakterler çevresini ve yaşadıklarını sorgulayacak olgunlukta değildir; fakat yaşam koşulları, onların kendilerini anlamlandırma biçimlerinin belirleyicisidir. Çocukluk toplumsal eşitsizlikler ve erken yaşta üstlenilen yetişkin rollerinin ağırlığıyla zor bir deneyime dönüşmüştür.

“Evin Kızı Gibi” adlı hikâyede ise göçle birlikte kesintiye uğrayan çocukluk anlatılırken eğitim hakkına erişimin olmaması sessizce ve derinlemesine sorgulanır. Hikâye mahalle halkının WhatsApp grupları üzerinden örgütlenerek ihtiyaç sahibi ailelere yardım ettiği bir dayanışma ile başlar. Hikâyenin ana karakteri, Ümraniye’nin bilinmedik bir sokağında yardıma muhtaç bir aileye rastlar. Altı kişilik ailenin her bireyinin bakımı, yardımseverler tarafından üstlenilir. Maddi ve manevi yardımlar yapan ana karakterin payına da küçük bir kız çocuğu düşer. Yaşadığı sarsıntı yüzünden neşesi kaçan, eski canlılığını yitiren çocuğun durumu şöyle betimlenir: “Pencereleri mukavva parçalarıyla kapatılmaya çalışılmış, yer yer hava sızan, çatısız bir gecekonduydu. Hepsini birbirine sarılmıştı biz bulduğumuzda; hır hır sesler çıkaran çocuk, Suhad, donmak üzereydi, mosmordu eli yüzü. Üstü başı ve her haliyle kirliydi; mantomun içine sokup ısıtmaya çalıştım” (Aktaş, 2017: 100). Çizdiği aile temalı resimlerle geçmişini yeniden kurmaya çalışan Suhad adlı çocuğun çabası, onun kimliğini ve aile özlemini resim aracılığıyla ifade etme isteğinin bir yansımasıdır. Suhad’ın resim merakı, bir travmanın yansıması olmakla birlikte kimliğin yeniden inşa sürecinin de göstergesidir.

2. Cihan Aktaş’ın Eserlerinde Çocukluk Algısı ve Kimlik İnşası

Çocukluk, Aktaş’ın hikâyelerinde kimliğin şekillendiği temel evredir. Güvenle geçirilmesi gereken bu dönemde karşılaşılan aile içi baskılar ve toplumsal engeller, çocuğun gelecekte alacağı kararlarını ve yaşamını derinden etkiler. Sevgiyle çevrili bir ortamda büyümek, temel haklara erişebilmek ve gelenekle tanışmak ise yetişkinlikteki duruşun ve hayata bakışın zeminini oluşturur. Mead’in de belirttiği gibi benlik, çocuğun, çevresindeki önemli sayılan ötekiler’in yönlendirmelerini benimsemesiyle oluşan karşılıklı inşa edilen bir yapıdır (Mead, 2017). Aktaş’ın çocuk karakterleri, ailenin tepkileri ve toplumsal beklentilerle biçimlenen “sosyal benlik” örnekleri olarak okunabilir. “Şemsiyenin Altında” hikâyesi Süreyya’nın, gelin olarak gittiği beldenin gelenek ve göreneklerini benimseyememesini ve dik başlı tutumu ile kendini yalnız hissetmesini konu alır. Bu hikâyede “şemsiye” metaforu “himaye” anlamında kullanılmıştır. Çocukluktan itibaren bir kimsenin himayesi altına girmeyen Süreyya, kocasının ve kocasının ailesinin dayatmalarına karşı anlaşılmadığını okuyucuya hissettirmektedir: “Ömür boyunca bağımsız yaşamıştı, gününü başkalarının programlarına dikkat ederek düzenlemesi gerekmemişti. ‘Tek başına hayatınızı sürdüreceksin gibi yetiştirmelisiniz kendinizi’ derdi, rahmetli babası” (Aktaş, 1996: 61). Bu söz, çocuk eğitiminde bireyin kendi yaşamını yönlendirebilmesinin toplumsal bir gereklilik olarak görüldüğünü ortaya koyar. Toplumsal değerler ile aileden gelen yönlendirmeler ise bazı durumlarda bu bağımsızlık arayışının önünde önemli bir engel olarak belirebilir. Süreyya’nın babasından özümseyerek öğrendiği “bağımsız benlik” ideali ile evlilikte maruz kaldığı geleneksel himaye baskısı, iç dünyasında bir çatışma yaratır. Kimliğini inşa ederken karakter kendisini toplumun beklentileri ve yargıları üzerinden algılamaya çalışır. Mead’in “I” (ben) ile “Me” (beni) ayrımı, Süreyya’nın bağımsız ruhu ve gelin olarak beklenen rol üzerinden örneklendirilmiş olur.

“Sarete” hikâyesi, görme engelli olmasına rağmen otoriter ve mücadeleci kimliğiyle çevresinde saygı uyandıran Zeliha teyzenin anlatımıyla başlar. “Teyzesinin yeğeni” olarak anılan ana karakter, çocukluğunu Zeliha teyzenin renk, saç ve arkadaş tercihlerine göre şekillendirmiş; onun övgüsüne layık olmak adına kendi benliğini geri planda bırakmış, onun görmeyen gözlerine rehberlik eden bir arkadaş olmuştur. Bu yoğun ilgi ve yönlendirme, karakterin kendi sınırlarını keşfetmesini engellemiş, özgürleşme isteğini bastırmıştır. Çocukluk döneminde bastırılan benlik, ilerleyen yıllarda iç dünyasında çatışmalara ve kimlik arayışına dönüşmüştür:

“Çocukluktan çıkmak üzereydim ama hiç bilememiştim çocukluğumu. Teyzemin yeğeniydim çünkü onun arkadaşıydım hep onunla birlikteydim. Eli ayağı olayım istiyordu. Kınalanan saçlarım kırmızıya çalsın da görenler beni ona benzetsinler, iyi bakıldığım için onu övsünler, onun gibi güzel olduğumu

söylesinler ve belki de hemen ardından ‘Bahtı güzel olsun’ diye mırıldasınlar istiyordu. Benim için prensler düşlese bile kendine hayat arkadaşı olarak seçmişti beni.” (Aktaş, 2001: 9).

Mead’e (2017) göre birey, kendisine yöneltilen davranış kalıplarını adım adım benimseyerek, zamanla benliğini bu sosyal tepkilerden örülmüş bir bütün hâline getirir. “Sarete”de bireyin çocukluk yaşamını, yetişkinler tarafından inşa edilen kimlik kalıplarıyla anlatan Aktaş, çocukluğun bastırılmış kırılğan yönlerini işler. Fiziksel görünümünden davranışlarına kadar şekillendirilen çocuk, kendi benliğini oluşturmada başkalarının arzularına göre büyümüştür. Bu yönüyle Sarete, benliğin “öteki” üzerinden tanımlandığını gösteren bir hikâyedir. Başkalarının istek ve beklentilerinin bir iç ses haline getirildiği bir başka hikâye de “Çekik Gözler”dir. Hayatlarını çalışma ve fedakârlık üzerine kuran aile büyüklerinin yükünü erken yaşta omuzlamaya başlayan çocuk üzerinde yoğun bir baskısı oluşur. “Çekik Gözler” hikâyesinde bu yükü taşıyan isimsiz karakterin, annesi tarafından sürekli “çabalamalısın” öğüdü içselleştirilmiş benliğin bir yansımasıdır:

“Ömrü boyunca çok çalışmış, yorulmuştu, anneannesi gibi o da; kızından aşırı bir çaba içinde olmasını bekliyordu. Eğer bir kazanma veya başarı idealine yönelik çalışma programının dışına çıkarsa geçici hevesler tarafından yutulurdu iradesi sanki amaçsız kalabalıkların arasında kaybolup giderdi.” (Aktaş, 2017: 11)

“Çekik Gözler” hikâyesinde çocukluk, kimliğin temellerinin atıldığı bir dönem olarak yorumlanabilir. Çalışmayı kutsayan telkinleriyle çocuğun özgürleşme alanını daraltan anne benliğini de sınırlandırır. Toplumsal onayın gölgesinde kalan çocuk itaatle özgürlük arasında kalarak kimlik çatışması yaşar. Karakterin yaşadığı kimlik çatışmasının arka planında “benlik çatışması” yer alır. “Çekik Gözler” ile “Süleymaniye’den Sonra Bir Toplantı” hikâyesi Mead’in benlik kuramı açısından aynı çizgide okunabilir. “Süleymaniye’den Sonra Bir Toplantı” hikâyesinde eski bir arkadaş grubu olan Ayşe, Zeliha, Nurten, Demet, Makbule, Rezzan ve diğer karakterler yıllar sonra bir araya gelir. Buluştukları zaman herkesin kendine has sorunları olduğunu, kimsenin aynı kalmadığını ve yeni meşguliyetler edindiklerini görürler. Bu arkadaş grubu içinde Ayşe evlenmemiştir: “Babası ise her fırsatta çocuklar için yaptığı fedakârlıklardan söz edip beklentilerini anlatıyor. Ben okuyamadım, çocuklarım okusun diyerek geldiği bu kent de girip çıkmadığı iş kalmadı. Bu önemli değildi ama... Çocukları tahsilli ve iyi birer meslek sahibi olmalılar” (Aktaş, 1992: 98). Bu baskıcı tavır, Ayşe’nin kendi isteklerini dile getirmesini ve mutlu bir yuva kurmasını yıllar boyunca engellemiştir. Bu hikâyede yalnızlık çeken ve anlaşılmaz hisseden ana karakter “bağlanma, ümit etme, güvenme” ihtiyacı hissetmektedir. Bu durumun sebebi, çocuklukta oluşmayan güvenli bağlanma, ailesinin beklentilerini karşılama durumu ile açıklanmaktadır. Hayatının büyük bir bölümünü iyi bir evlat olma düşüncesiyle kendi istek ve heveslerinden vazgeçerek devam ettiren karakter, ailesi tarafından yargılanmış; sonunda kendi tercihleri ve ailesi arasında kalmıştır:

“Hep yalnız bir çocuktum, iyi terbiye alana bütün çocuklardan yalıtılmış, odasında hayali 3-5 kişi barındıran sayısı sokağa bırakılmaya korkulan kentli çocuk gibi... (...) Niye inandırıcı değildi, niye onun gönlünce bir evlat olmadım bilemiyorum... Sonra iş işten geçti diye düşünerek olmalı, bana ulaşmak için pedagoga bile gitti babam.” (Aktaş, 1992: 158).

Hikâyede çocukluk; duygusal ihmalin ve iletişimsizliğin gölgesinde şekillenen bir kimlik çatışması, bir başka deyişle bireyin kendini başkalarının tutum ve beklentileri aracılığıyla kurduğu ‘toplumsal benlik’ içinde sıkışmasıdır. Aile üyeleriyle kurulamayan bağ, bireyin aidiyet hissini zedelemiş, özellikle de geç gelen müdahaleler, kırılmaları onarmakta yetersiz kalmıştır. Cevapsız kalan sorular ve bastırılan duygular, karakterin içinde sessiz ama derin bir kimlik arayışına neden olmuştur. Ayşe’nin babasının başarı merkezli beklentileri bir “toplumsal ben” sesi oluştururken; Ayşe’nin bağımsız bir yaşam kurma

isteği, “spontan ben” olarak bastırılmıştır. İki arada kalan karakter, kendi arzularını ifade edemediği için çatışarak bireysel benlik yerini aile onayına bırakır. Çocuklukta bir iç sese dönüşen aşırı sorumluluk hissi ilerleyen yaşlarda özgürlük duygusunun bastırıldığı bir kimliğe dönüşür.

“Halama Benzediğim İçin” hikâyesinde çevresi ve ailesi tarafından “halasının kızı” olarak çağrılan isimsiz karakter, birçok davranışıyla halasına benzetilmektedir. Kendinde bu benzerliği görmeyen hatta bu benzetmelerden rahatsız olan karakter ise zamanla kendi kimliğini inşa etmekte zorluk yaşamıştır. Yaş aldıkça önüne geçemediği bu benzerlik onu düşüncelere daldırıp niçin halasına benzemek istemediği sorularını gün yüzüne çıkarmıştır: “Yeni tanıdığımız birileri beni ona benzetecekler mi bakalım diye, bir köşede kaygıyla beklediğim olurdu. Benzetirlerdi de... Hızlı hızlı konuşmamız, ses tonumuz, hatta bakışlarımız...” (Aktaş, 2003: 26). Hikâyede çocukluk dönemine ait benlik algısı, yetişkinlerin duygusal ihtiyaçlarını çocuk üzerinden telafi etme çabasıyla biçimlenir. Kendisini halasının yerine konmuş bulan çocuk, kendi kimliğini koruyabilmek için kaçma ve saklanma davranışlarıyla bir savunma geliştirmiştir. “Halama Benzediğim İçin” hikâyesinde Berger ve Luckmann’ın (2008: 193) şu görüşü, karakterin yaşadığı yabancılaşmayı açıklar niteliktedir. “Çocuk, çeşitli duygusal biçimlerde, anlamlı ötekilerle kendini özdeşleştirir. Hangi biçimde olursa olsun, ancak bu özdeşleşme meydana geldiği zaman içselleştirme meydana gelir. Çocuk, anlamlı ötekilerin rol ve tutumlarını benimser, yani bunları içselleştirir ve kendinin kılar.” Hikâyede halasına benzetildiği için özgün benliğini keşfetmekte zorlanan çocuk, çevresindekilerin düşünce dünyasındaki bir hayali kimlik olmaktan bunalır; bu çatışma da benliğin gerçekliğini sorgulatır. Bu hikâye de, “Suya Düşen Dantel” hikâyesiyle çocukluğun çevreden gelen etiketlerle kırılgan bir benlik süreci olarak biçimlendirilmesi yönüyle benzerlik gösterir. “Suya Düşen Dantel” hikâyesinde toplumsal yargıların ve “normal” olana dair kalıpların çocukluk deneyiminde bıraktığı izler öne çıkar. Küçük yaşta farklılığı nedeniyle dışlanan karakter, yetişkinliğinde bu bakışın yarattığı eksiklikleri taşır: “Babası gibi deli, deli, tepeli, dediler... Okumak için şehre gitmesi bir şeyi değiştirmemişti” (Aktaş, 1999: 121). Bireye benlik bütünlüğünü veren ıgellenleştirilmiş öteki” kavramıyla açıklanabilen bu ayrıştırıcı üslup, nedeniyle karakter, toplumun kalıplaşmış yargılarını içselleştirir Hikâyede çocuklukta yaşanan duygusal deneyimlerin unutulmadığı, aksine bireyin kimliğinde derin izler bırakarak yaşam boyu yeniden biçimlendiği yönündeki mesaj dikkat çeker.

Çocukluğu bireyin karakter gelişiminde belirleyici bir dönem olarak ele aldığı bazı hikâyelerinde Aktaş, aile içi kuşaklar arası çatışmalarla bu dönemin izlerini derinleştirir. “Duvar Resmi” hikâyesinde temelde kendi içinde çatışmalarını sonlandıramayan isimsiz karakterin iç dünyası anlatılmaktadır. Ailesi ve arkadaşları arasında gergin olaylar yaşanması; karakterin kendine yönelmesine, ne istediğini aramasına neden olur. Bu süreçte karakter ergenlik dönemindeki oğluya da fıkırsel anlaşmazlıklar yaşamaktadır: “Odasının duvarlarındaki rapçi posterleri düzensiz bir şekilde değişiyorlardı. Sanki sen hiç genç olmadın mı, diye sormuştu, bu basmakalıp soruyu sorabilmişti, yırttığı iki poster yüzünden” (Aktaş, 2003: 105). Hikâyede çocuklukta şekillenen kimlik arayışı, bireyin çevresiyle kurduğu sembolik bağlar üzerinden örtük bir şekilde işlenir. Ergenlik dönemindeki bir çocuğun posterler aracılığıyla kendini ifade etme çabası, ebeveyniyle yaşadığı kuşak çatışmasının ve kültürel ayrışmanın küçük bir yansımasıdır. Mead’in (2017) kuşaklar arası farklılaşmaya da ima ettiği benlik kuramına göre bu hikâyede de “genelleştirilmiş öteki”nin değişen normları kuşaklar arası farkı ortaya çıkarmıştır.

“Üç İhtilal Çocuğu” hikâyesinde ele alınan asıl konu, bir kadının kimlik arayışıdır. Kendini gerçekleştirme arzusu ve yaş almanın verdiği “ömrümün çoğu gitti azı kaldı” düşüncesi, isimsiz karakterin çocukluğunda yaşadığı travmatik olayları hatırlatır. Çevresi tarafından tam olarak tanınmadığı, bilhassa kendisini de tanımlayamadığı ruhsal bunalım dönemini şöyle anlatır: “Dünyaya hangi gün geldiğimi benden başka hatırlayan yok, bugün asıl bunun için anlamlı. Annesizliğimi

hatırlatıyorum kendime. Babam uzaklarda, emekli bir küçük memur olarak kendi âleminde yaşayıp gidiyor. Kardeşlerim, annelerimiz ayrı olduğu için belki hep bir mesafe koyuyorlar araya” (Aktaş, 1992: 34). Anlatıcı, çocukken yaşadığı yalnızlık ve terk edilme duygusunun büyüdüğünde de peşini bırakmadığını anlatır. Küçük yaşta kendi isteklerini bastırmak zorunda kalan karakter, başkaları için kendini feda eder ve duygusal boşlukla yaşamayı öğrenir. Bu üzücü kabulleniş de onun iç dünyasında derin izler bırakır. Hikâyede çocuklukta ifade edilemeyen acılar, suskunlukla büyüyerek kimlik inşasını gölgeler. “Sözlerime içime gömdüm durdum” ifadesiyle dile getirilen suskunluk, çocuklukta yaşanan değersizlik hissinin bir dışavurumudur. “Üç İhtilal Çocuğu” adlı hikâyede kendi sesini, hayallerini ve hedeflerini yitirmiş; kendine bile yabancılaşmış isimsiz bir karakterin çocukluğuna bakışı dile getirilir: “Hayallerime son verip şimdikilerin masalların sihri umursamayan çocuklar olduklarını düşünmeden edemiyorum. Çünkü kulaklarımı apartmanın arkasında oynayan çocukların sesi gelip yetişiyor” (Aktaş, 1992: 45). Karakterin çocukluğuna dair sorgulayıcı değerlendirmesi, kuşaklar arasındaki farkı ortaya koyar. Yaşamamış bir çocukluğun üzüntüsü ve o döneme duyulan özlem de hikâyenin derinliğini oluşturmaktadır. Özsaygının azalması, değersiz hissetme, kişinin kendini sevmeye layık görmemesi, özgüven eksikliği, kimlik karmaşası, depresif hâl, umutsuzluk, vazgeçiş gibi duyguların yarattığı bunalım hâli bireyin “tamamlanmasına” ve “gelişimine” engeldir. “Üç İhtilal Çocuğu” hikâyesinin isimsiz karakteri bu engelleri öksüz olmasıyla bağdaştırır:

“Öksüzlük deyince... Öksüzlüğüm hep peşimden geldi benim. Veya ben kendime sürükledim onu. Yeterince ağlayamadan, teselli bulamadan daha farklı rollere elbiselere bürüneyim istenildi. Düzene uymak için, sevilmek için, hatırım sayılsın diye... (...) Geriye dönüp bakıyorum da... Çocukluğumdan sonra katıksız kahkahalarla güldüğüm bir anım yok sayılır.” (Aktaş, 1992: 46, 74).

Bireylerin bunalımları ve sıkıntıları çocuklukta karşılanmamış ilgi ve güven eksikliğinden doğar. Bunu iyi bilen yazar, kimi hikâyelerinde anne-baba sevgisinden mahrum kalan çocukların duygusal açıdan yoğun dönemlerde hatalı kararlar verebileceğini vurgular. Dikkatli irdelendiğinde Aktaş’ın karakterleri “mutlu” ve “mutsuz” olarak göstermek yerine “ihtiyacı karşılanmış” ve “ihtiyacı karşılanmamış” birey olarak okuyucuya sunduğu görülebilir.

Aktaş’ın hikâyelerinde çocukluk, bireyin kimlik oluşumunu belirleyen en kırılgan ve kritik dönemlerden biridir. Onun hikâyelerinde özellikle çocuklukta yaşanan ihmal, sevgi eksikliği ve toplumsal baskıların bireyin yetişkinlikteki benlik algısını şekillendirmesi gösterilmeye çalışılır. Bu tematik çerçevede “Gidilecek Bir Yer” ve “Annem Otuz Yaşında” hikâyeleri, kimliğin duygusal temellerine örnek sunan iki hikâyedir. “Gidilecek Bir Yer”de mimarlık öğrencisi olan karakterin çocukluk yıllarında yaşadığı ihmal, onun iç dünyasında kalıcı bir değersizlik duygusuna dönüşür: “Annemin yanında yaşadığım yıllarda, hele o yatalakken aklıma gelmesini istemediğim bir fotoğraf; soğuk gecede dipteki odada belki de ambar gibi bir delikte unutulmuş bir bebek... Üşüye üşüye unutulmaya mahkûmum...” (Aktaş, 2015: 45). Bu sahne, çocuklukta yaşanan fiziksel bir terk edilmenin, çocuğun ruhunda silinmeyen bir boşluk yarattığını gösterir. Aktaş, bastırılmış çocukluk deneyimlerinin yetişkin kimliğinde yarattığı boşluğu resmeder. “Annem Otuz Yaşında”da ise yazar, sevgi eksikliğinden çok, toplumsal algının kimlik üzerindeki etkisine odaklanır. Annesinden yaşça büyük hissettiği için utanç duyan isimsiz karakter, çocuklukta başlayan bu ikiliği yetişkinliğe taşır: “İçerisi ve dışarısı arasına kalın bir duvar örmeyi gerekli bulduğum çocukluk yıllarımda yaşlı biri gibiydim...” (Aktaş, 2015: 105). Bu duvar, çocuğun toplumsal normlarla kendi ruhsal kimliği arasında kurduğu mesafenin simgesidir. Aktaş, her iki hikâyede de çocukluğun, insanın kimliğini biçimlendiren duygusal bir temel oluşturduğunu gösterir..

Benlik, toplumsal ilişkilerin kesintiye uğradığı ortamlarda ruhsal bir sığınak yaratarak kendini tamamlamaya yönelir. “Megatron”, “Su Değirmeni’nin Şarkısı”, “Kara Bayram” ve “Fesleğen Sokağı’nın

Ölümü” hikâyeleri ilk bakışta farklı yaşam öykülerini anlatsa da çocukluğun kimlik oluşumunda belirleyici bir kırılma alanına dönüşmesi açısından birleşir. Bu dört hikâyede çocukluk, travma, yoksunluk, dışlanma veya baskıyla harmanlanmış bir dönemin betimlemesidir. “Megatron”da savaşın gölgesinde büyüyen karakterin çocukluğu, açlık, göç ekseninde erken dönem travmalarının benlikte bıraktığı izleri anlatır. “Su Değirmeni’nin Şarkısı”nda yalnızlık ve köksüzlük üzerinden tanımlanan çocuklukta sevgi ve aidiyet eksikliği sanat aracılığıyla telafi edilmeye çalışılır. “Kara Bayram”da çocukluk, kardeşler arası kıyaslama ve ebeveyn adaletsizliği nedeniyle yaralıdır. Yüceltme ve değersizleştirme arasındaki uçurum, çocuğun özsaygısını zedelediği için kimlik çatışmasına neden olur. “Fesleğen Sokağı’nın Ölümü”nde ise karakter,, ailesinin ideolojik baskısı nedeniyle kendi seçimlerini gizlemek zorunda kalarak aile beklentileri ile bireysel inançlar arasındaki sıkışır; toplumsal benlik (Me) ile özne benlik (I) arasındaki gerilim arasında kimlik inşası sekteye uğrar. Bu hikâyelerde ortak nokta, erken çocukluk dönemindeki travma, yalnızlık, kıyaslama veya baskı nedeniyle parçalanmış bir benliğin yetişkinliğe taşınmasıdır. Mead’in benlik kuramında işaret ettiği gibi çocuklukta maruz kalınan dışlayıcı, kontrol edici yaklaşımlar kişiliğin temel dokusuna yerleşerek yetişkinlikte gün yüzüne çıkar.

Sonuç

Çocuk eğitimi, karakterlerin hayata tutunma biçimini belirleyen, yaşam mücadelelerini yönlendiren ve kimliklerini inşa etmelerini etkileyen önemli bir dönüm noktasıdır. Çocuklukta başlayan kimlik inşasında aile, Bourdieu’nün habitus kavramında da belirttiği gibi kimliğin ilk sosyalleşme halkalarından biridir. Aktaş hikâyelerinde aileye, çift yönlü bir anlam yüklemiştir: Aile, bir yandan bireyin değerler sistemini inşa eden bir rehberdir, diğer yandan özgürleşme sürecinin önündeki en sert engellerden biri. Bu konuyu farklı yönleriyle hikâyelerine taşıyan yazar, aile ve yakın çevrenin değerlerini kendi benliğinde içselleştiren karakterler resmetmiştir. Aile ortamındaki “makbul kadınlık” ve “saygın meslek” gibi kabuller, doğal ve tartışılmaz normlar gibi kabul edilerek çocuk tarafından içselleştirilmiştir. Bazı hikâyelerde özellikle kız çocuklarının eğitimi, ağırlıklı olarak anneyle kurulan gerilimli fakat şekillendirici bağ üzerinden aktarılmıştır. Hikâyelerinin büyük bölümünde bu ilişki, çocuğun aidiyet ve özgürlük arayışını beslemiştir. Hikâyelerde kız çocuklarının eğitim ve çocukluk haklarını sınırlayan etkenlerden biri, bedene ve gündelik yaşama sinmiş bir habitus olan toplumsal cinsiyettir. Bourdieu’nün “bedene kazanmış tarih” ve “sembolik şiddet” kavramlarıyla birlikte okunabilen erken evlilik, ablalık rolünün dayatılması, “kız çocuğuna yatırım yapılmaz” anlayışı kimliğin daha çocuklukta cinsiyetlenmiş kalıplar içinde kurulduğunu gösteren örneklerdir. Hikâyelerde kuşak çatışmaları, farklı habitusların ve “genelleştirilmiş ötekilerin” karşılaşmasıdır. Dede, baba ve torun arasında gerilime sebep olan kız çocuklarının eğitimi, karma okul, yatılı okul ya da beden politikaları üzerinden yaşanan çatışmalar bu farklı dünyaların çeşitliliğini ve kendine has bakışını örneklendirmiştir. Akademik başarı ve meslek edinme sürecinde modern eğitim anlayışı, bazı geleneksel değerlerle çatışmış; bu da toplumsal bir sorgulama zemini olarak ele alınmıştır. Bu hikâyelere ilk olarak Mead’in I/Me ayrımından bakıldığında çocuk, bir yandan kendi eğilimlerini korumaya çalışmış, bir yandan da ailesinin beklentilerini içselleştirmiştir. İkincisinde ise Bourdieu’nün kuşaklar arası habitus aktarımına göre her kuşak kendi değerlerini, korkularını ve doğrularını bir sonrakine aktarmıştır.

Aktaş’ın kaleminde çocuk eğitimi, bireyin kendi olma serüveni ile toplumsal normlarla hesaplaşmanın arasında bir yer edinirken çocukluk da bastırılmış arzuların, toplumsal baskıların biriktiği bir geçiş dönemidir. Hikâyelerinde çocukluk temasını farklı biçimlerde ele alan yazar, çocukluğu bireyin varoluş serüveninin en yoğun ve en hassas evresi olarak betimlemiştir. Çocuk eğitimi, “hayata tutunma, direnme ve kimlik arayışıyla iç içe geçmiş bir dönem”; çocukluk da “geleceğe yön veren içsel çatışmaların toplamı” olarak sunulmuştur. Göç, savaş ve yoksulluk Aktaş’ın hikâyelerinde çocukluğu sekteye uğratan, benliği

yaralayan ama aynı zamanda direnç geliştiren deneyimlerdir. Hikâyelerde evlatlık verilme, erken yaşta çalışmaya zorlanma, kampta büyüme ya da sınır kentlerinde hayatta kalma mücadelesi; çocukların “genelleştirilmiş öteki”yi travmatik koşullar altında içselleştirdiğini bunun sonucunda da kırılğan ama güçlü kimlikler geliştirdiklerini gösterir. Savaş, yoksulluk ve göç gibi travmatik durumlar, çocuklarda erken yaşta olgunlaşma ya da direnç geliştirme gibi ikili sonuçlar doğurmuştur. Bu hikâyelerde çocukluk, çoğu zaman erken biten bir zaman dilimidir; oyun çağındaki kız çocukları evlilik beklentileriyle çevrelenmiş; erkek çocuklar ise aile reisliği sorumluluğunu erkenden üstlenerek özgürlükten uzaklaşmıştır. Karakterlerini mutlu veya mutsuz kategorilerine hapsetmeyen yazar, onları “ihtiyacı karşılanmış” ya da “karşılanmamış” bireyler olarak kurgulayarak okura farklı bir bakış sunmuştur.

Aktaş’ın hikâyelerinde toplumsal eleştiri, estetik bir duyarlılık ve insan merkezli bir bakışla iç içe geçmiştir. Sade ve yalın anlatım, simgesel derinlikler ve felsefi sorgulamalarla bütünleşmiş; böylelikle hikâyeler, anlam derinliğiyle zenginleşmiştir. Aktaş’ın çocuk karakterleri, Bourdieu’nun habitus ve Mead’in benlik kuramının kesişiminde okunabilecek bir kimliktir. Çocuklukta maruz kalınan ailevi yönlendirmeler, sınıfsal eşitsizlikler, cinsiyetçi normlar ve göç deneyimleri; bedende yerleşmiş eğilimler (habitus) ile içselleştirilmiş toplumsal bakışlar (Me/“toplumsal ben”) olarak yetişkinlikteki kimlik arayışının görünmez arka planını oluşturur.

Kaynakça

- Aktaş, C. (1992). *Üç ihtilal çocuğu*. Nehir Yayınları
- Aktaş, C. (1995). *Son büyüğü günler*. Nehir Yayınları.
- Aktaş, C. (1996). *Acı çekmiş yüzünde*. Nehir Yayınları.
- Aktaş, C. (1999). *Suya düşen dantel*. Nehir Yayınları.
- Aktaş, C. (2001). *Ağzı var dili yok Şehrazat*. Gala Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2003). *Halama benzediğim için*. Pınar Yayınları.
- Aktaş, C. (2009). *Kusursuz piknik*. İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2013). *Ayak izlerinde uğultu*. İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2015). *Duvarsız odalar*. İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2016). *Kızım olsan bilirdin*. İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2017). *Fotoğrafta ayrı duran*. İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2018). *Unutulmayan*. İz Yayıncılık.
- Aktürk, Canlı, E. (2022). *Cihan Aktaş'ın hikâye ve romanlarında değer kavramı* (Tez no. 756995). [Yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve çokkültürcülük sosyolojisi*. Açılım Kitap.
- Archer, L., DeWitt, J., Osborne, J., Dillon, J., Willis, B., & Wong, B. (2012). Science aspirations, capital, and family habitus: How families shape children's engagement and identification with science. *American Educational Research Journal*, 49(5), 881–908. <https://doi.org/10.3102/0002831211433290>.
- Berger, P. L. ve T. Luckmann (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası, bir bilgi sosyolojisi incelemesi*. (V. S. Öğütle, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik nedenler* (H. U. Tanrıöver, Çev.). Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril tahakküm*. Çev. Bediz Yılmaz. Bağlam Yayınları.
- Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (2014). *Yeniden üretim: eğitim sistemine ilişkin bir teorinin ilkeleri* (A. Sümer, L. Ünsaldı, & Ö. Akkaya, Çev.). Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2016). *Akademik aklın eleştirisi: Pascalca düşürme çabaları* (P. B. Yalım, Çev.). Metis Yayınları.
- Bourdieu, P. (2018). *Bir pratik teorisi için taslak: kabiliye üzerine üç etnoloji çalışması* (N. Ökten, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gülcü, M. (2014). *Cihan Aktaş'ın hikâyelerinde kadınların dünyası*. (Tez no. 363463). [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Güzel, M. (2021). *Cihan Aktaş'ın hikâye ve romanlarında yapı ve tema*. (Tez no. 683306). [Yüksek lisans tezi, Batman Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Karaca, N. (2011). *Kimlik sorunsalı üniversite öğrencilerinde kimlik ve siyasal aidiyet*. Anı Yayıncılık.
- Koçak, T. (2019). *Cihan Aktaş'ın hikâyelerinde anlatı yapısı*. (Tez no. 558053). [Yüksek lisans tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Mead, G. H. (2017). *Zihin, benlik ve toplum*. (Y. Erdem, Çev.). Heretik Yayıncılık.
- Metin, A. (2011). Kimliğin toplumsal inşası ve geleneksel kadın kimliğinin aktarımı, *Çankırı Karatekin Üni. Sos. Bil. Ens. Dergisi*, 2, (1), 74-92.
- Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2015). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. (I. E. Howison, Çev.) Deki Yayınları.

Sarıcan, Arslan, Z. (2019). *Cihan Aktaş'ın öykülerinde aile ve aile bireyleri arasındaki ilişkiler*. (Tez no. 607494). [Yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1-39.

Toruntay, Ş. (2019). *Cihan Aktaş'ın hikâyeciliği*. (Tez no. 582858). [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.